
Bölüm 4

Teknoloji Programlarının Değerlendirilmesi

Teknoloji programlarının değerlendirilmesi, bu programların etkinliğinin artırılması amacıyla yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. 3. Bölüm’de tartışıldığı gibi değerlendirme çalışmaları sistemli ve sürekli bir şekilde yapılmakta ve artık teknoloji programlarının ve ulusal yenilik sisteminin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Değerlendirme çalışmaları, uygulanan programların tutarlılığının, seçilen araçların uygunluğunun ve uygulamaların etkinliğinin incelendiği bir süreç olup, politika öğrenme sürecinin bir parçası olarak tasarlanmaktadır.

4.1. Değerlendirme yöntemleri

Değerlendirme çalışması, değerlendirilecek programın niteliğine, değerlendirme amacına ve kullanılacak veri durumuna bağlı olarak değişik yöntemler kullanılarak yapılmaktadır. Bu nedenle bir değerlendirme yöntemi belirlemek için öncelikle “ne için”, “kim tarafından”, “ne zaman”, “ne sıklıkla” ve “nasıl” sorularının yanıtlanması gerekmektedir (değerlendirme çalışmalarında hakkında detaylı bilgi için bkz. Gök, 1995; OECD 1995a, ve OECD 1997b).

Amaç: Değerlendirme çalışmalarının amacı farklı olabilmektedir. Bazı durumlarda değerlendirme çalışması farklı program alternatifleri arasında bir seçim yapılması için yürütülürken, uygulanmakta olan bir programın *izlenmesi* amacıyla da değerlendirme çalışması

yapılabilmektedir. Değerlendirme çalışmalarında yaygın olarak gözlenen bir amaç da uygulanan programların *etkilerinin ve etkinliklerinin değerlendirilmesi* ve bu çalışmalardan mevcut programların tasarımının değiştirilmesi veya yeni programlar tasarlanmasında ve ulusal yenilik sisteminin bir bütün olarak daha etkin bir hale getirilmesinde kullanılacak bilgi elde edilmesidir. Bu durumda, değerlendirme süreci ulusal yenilik sisteminin temelini oluşturan öğrenme süreçlerinin bir parçası olarak kabul edilmektedir.

Kim tarafından: Değerlendirme çalışmaları, programı uygulayan kurumlar tarafından veya bağımsız bir kuruluş tarafından gerçekleştirilebilir. Çalışmanın programı uygulayan kurum tarafından yapılması, bu kurumlarda çalışan personelin daha deneyimli olması, değerlendirme çalışmasının öğrenme süreciyle daha rahat bütünleştirilebilmesi gibi bir üstünlüğe sahiptir. Bağımsız bir kurum tarafından yapılan değerlendirme ise daha tarafsız olabileceği gibi programa farklı açılardan bakılmasını da sağlayabilecektir. Değerlendirme çalışmasının güvenilirliği ve politika yapıcılar tarafından benimsenmesi açısından tarafsızlık önemli olduğu için bu çalışmalar genellikle bağımsız kuruluşlara yaptırılmaktadır.

Dönem: Değerlendirme çalışmaları, destek programı başlamadan önce, program devam ederken veya program tamamlandıktan sonra uygulanabilmektedir. Ayrıca çalışmanın tekrarlanabilirlik/karşılaştırılabilirlik niteliği de önemlidir. Çalışmanın ne zaman yapılacağı, amacıyla ilgilidir. Değerlendirme çalışması politika/program/araç “seçme” amacıyla yapılıyorsa, doğal olarak program başlamadan önce yapılmalıdır. Öğrenmeye yönelik değerlendirme çalışmalarında tekrarlanabilirlik/karşılaştırılabilirlik niteliği de önem kazandığı için çalışmanın sistemli ve sürekli yapılması tercih edilmektedir.

Yöntem ve araçlar: Değerlendirme çalışmalarında çok çeşitli yöntem ve araçlar kullanılmaktadır. En yaygın olarak kullanılan yöntemlerden biri *uzman değerlendirmesidir* (peer-review). Uzman değerlendirmesi, değerlendirilecek konuda önde gelen, bilim ve teknoloji çevrelerinde saygınlığı kabul edilmiş bir uzman veya uzmanlar tarafından, uygulanan veya uygulanması düşünülen programın nitel ve nicel veriler kullanılarak değerlendirilmesidir. Daha çok bir bütün olarak kurumların ve rekabet-öncesi temel araştırma programlarının değerlendirilmesinde kullanılan bu yöntem, program öncesi değerlendirmelerde de yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu yöntem, görece basit olması ve kısa zamanda tamamlanabilmesi nedeniyle düşük maliyete sahiptir ve uzman görüşü yansıttığı için kaliteli olabilmektedir.

Yöntemin en önemli sorunu bir ölçüde uzmanların öznel görüşlerine dayanması, tekrarlanabilirlik özelliğinin düşük olması ve daha çok nitel bilgiye dayanmasıdır.

Katılımcı anketleri, teknoloji programının katılımcılarından, program ve uygulamalar hakkında, genellikle anket yöntemi ile bilgi toplanılmasına dayanmaktadır. Bu yöntem, mevcut programın izlenmesi ve etkinliğinin ölçülmesi ve, sonuç olarak, programın iyileştirilmesi açısından son derece yararlı bilgi verebilmektedir. Bu yöntemin en önemli kısıtı, kontrol grubu (programa katılmayanlar) hakkında bilgi derlememesi ve programın etkileri/maliyeti konusunda yetersiz kalmasıdır.

Alan çalışması (case study), büyük ölçekli, belirli ve net bir hedefe yoğunlaşmış karmaşık programların değerlendirilmesinde tercih edilmektedir. Alan çalışması ile programın uygulaması, etkileri vb konularda son derece ayrıntılı bilgi derlenebilmekte, programın başarısını belirleyen etkenler kapsamlı bir şekilde analiz edilebilmektedir. Bu nedenle programın tasarımı ve geliştirilmesi konusunda alan çalışmaları oldukça öğretici olmaktadır. Alan çalışmasının en önemli kısıtları, daha çok nitel bilgiye dayanması, “başarı öyküleri”nin ön plana çıkması ve genelleştirmeye elverişli olmamasıdır.

Bibliyometrik çalışmalar, bilimsel yayın ve patent gibi bilim ve teknoloji göstergelerinin analizidir. Bibliyometrik çalışmalarda yayın sayısı gibi göstergelere ek olarak, ortak çalışmalar ve atıflar (atıf etkisi) gibi ek göstergeler de yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmalar ile araştırmacı/kuruluş/ sektör ve hatta ülke düzeyinde karşılaştırma yapmak mümkündür. Bibliyometrik çalışmalarda kullanılan yöntemler oldukça standartlaşmıştır ve kontrol grubu kullanmak mümkündür. Bibliyometrik çalışmaların en önemli kısıtları, ekonomik etkiler konusunda yetersiz kalması ve bilim ve teknoloji göstergelerinin bazı sorunlarının olmasıdır.¹

Ekonometrik çalışmalar, firmalara ilişkin panel veri setlerinin gelişmesiyle birlikte son yıllarda yaygınlaşan bir yöntemdir. Daha çok AR-GE desteklerinin ve teknolojik yayılma programlarının etkisi konularında kullanılan bu yöntemin en önemli üstünlükleri, kontrol grubu kullanılabilmesi, programın etkileri incelenirken diğer etkenlerin de göz önüne alınabilmesi, programın etkilerinin nicel olarak tahmin edilebilmesi ve geniş bir veri setine

¹ Örneğin patent analizinde, patenlerin değerinin aynı olmaması ve patent alma eğiliminde sektörel farklılıklar olması gibi etkenlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bilimsel yayınlara ilişkin çalışmalar da genellikle ISI'nın *Science Citation Index* ve *Social Science Citation Index*'ine bağlı kalmaktadır.

dayanmasıdır. Yöntemin en önemli kısıtları ise nitel veri kullanamaması ve bu nedenle nitel etkiler konusunda fazla bilgi vermemesi ve programın etkinliğini belirleyen mekanizmaların işleyişini incelemek için uygun olmamasıdır.

Maliyet-kâr analizi, teorik olarak en uygun yöntemdir. Bu yöntem ile bir programın tüm (toplumsal) maliyeti ve getirileri tahmin edilmekte ve böylece ekonomik ve toplumsal açıdan anlamlı bir analiz yapılmaktadır. Büyük ölçekli araştırma projeleri ile AR-GE'ye destek programlarının değerlendirilmesinde kullanılan bu yöntemin en önemli sorunu, niteliksel bilgiyi kullanmaya elverişli olmaması, çok detaylı veriye ihtiyaç duyması ve çeşitli maliyet ve getiri unsurlarının ancak tahmin edilerek hesaba katılmasıdır.

Burada özetlediğimiz değerlendirme yöntemleri birbirlerine alternatif olarak düşünülmemelidir. Her yöntemin kendisine özgü üstünlükleri olduğu için birbirlerini tamamlayabilmektedir.

Bu çalışmada TÜBİTAK-TİDEB ve TTGV tarafından sağlanan AR-GE destek programları değerlendirilmiştir. Ayrıca Marmara Araştırma Merkezi ve Ulusal Metroloji Enstitüsü hizmetlerinin kullanıcı firmalara etkileri incelenmiştir. Değerlendirme yöntemi olarak “katılımcı anketi” ve “ekonometrik yöntem” kullanılmıştır. Kullanılan veri kaynakları hakkında ayrıntılı bilgi Bölüm 8’de verilmiştir.

4.2. AR-GE destek programlarının değerlendirilmesi

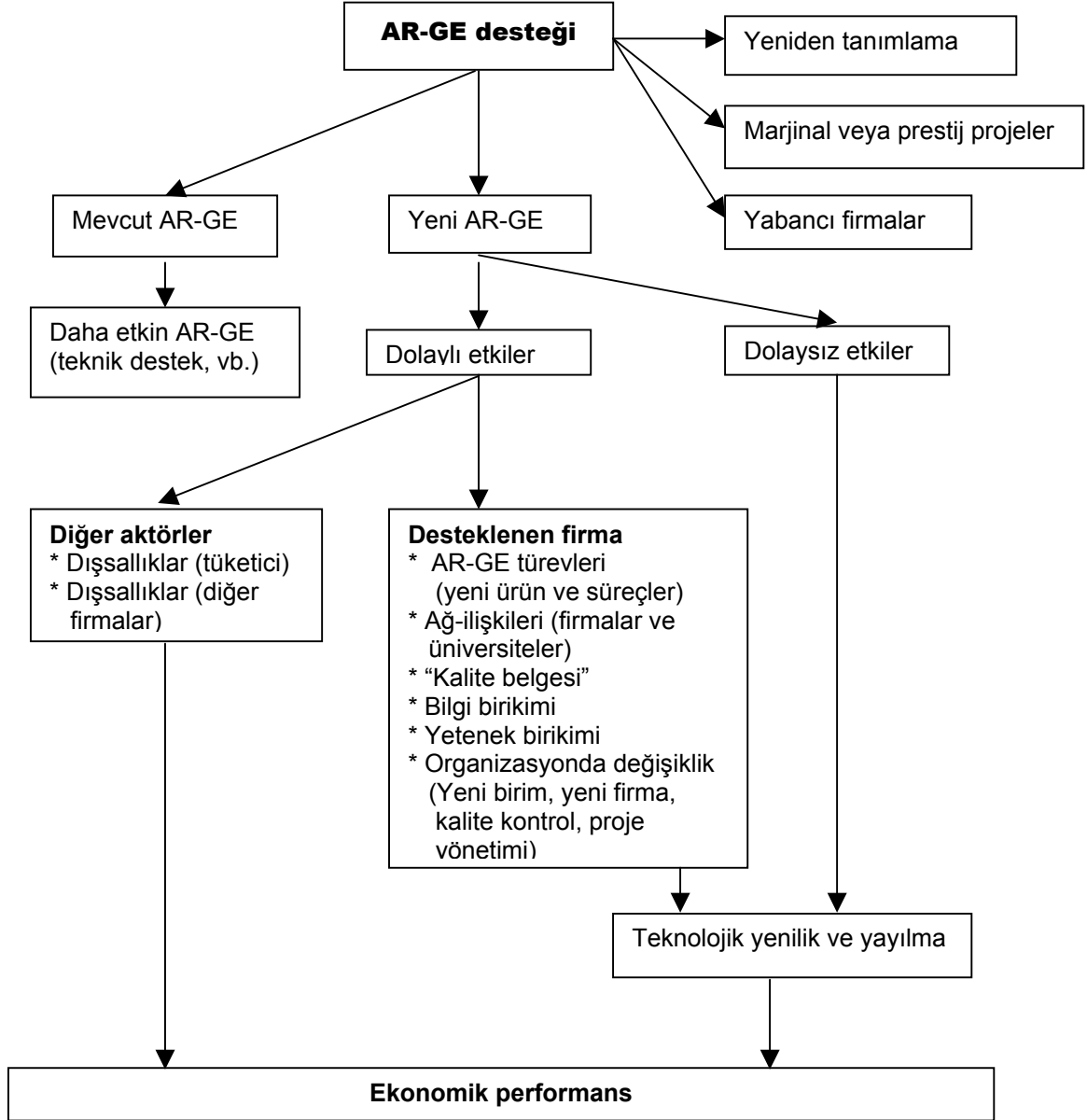
AR-GE destek programları ulusal yenilik sisteminin en önemli unsurlarından biridir. 2. Bölüm’de tartışıldığı gibi, bilgi ve teknoloji üretiminin özgün niteliğinden dolayı, teknolojik yenilik faaliyetlerine firmaların yatırımı, toplumsal olarak en iyi düzeye göre, eksik olur. AR-GE destek programları, bu faaliyetlerin getirisini arttırarak, firmaların teknolojik yeteneğini yükselterek ve firmalar arası etkileşimi yoğunlaştırarak AR-GE yatırımlarını özendirir.

AR-GE destek programları ekonomik performans ve gelişmeyi üç aşamadan geçtikten sonra etkileyebilir. Öncelikle, AR-GE destek programlarının firmaların mevcut AR-GE yatırımlarını nicelik ve nitelik olarak etkilemesi gereklidir. İkinci olarak, daha fazla/daha iyi AR-GE yapan firmaların daha fazla/daha kapsamlı teknolojik yenilik üretmeleri gerçekleşecektir. Son olarak, teknolojik yeniliklerin firma, sektör ve ülke düzeyinde ekonomik performansı

geliştirmesi beklenmektedir. Ekonomik performans büyüme, üretkenlik, uluslararası rekabet gücü vb ölçütler kullanılarak değerlendirilebilir. AR-GE destek programlarının ekonomik performans üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunun söylenebilmesi için bu üç ilişkinin kurulması gereklidir.

AR-GE desteğinin etkileri değerlendirilirken, uygulamadaki kaçaklar ve ilişkilere dikkat edilmesi gereklidir. AR-GE destek programı uygulamaya konulduktan sonra üç önemli “kaçak” olabilir. İlk olarak, firmalar daha önceden de yürütmekte olduğu bazı üretim ve mühendislik faaliyetlerini “AR-GE” olarak tanımlayarak destekten yararlanmak isteyebilirler. Bu tip projelere verilen destek, doğal olarak, teknolojik yenilik anlamında fazla etkili olmayacaktır. İkinci olarak, destek sonucu firmalar getirisi yüksek olmayan projeleri, prestij projeleri yapmaya başlayabilirler. Son olarak, AR-GE desteğinden ülke içindeki yabancı firmalar ile yabancı ortağı olan yerli firmalar da yararlanabilecektir. AR-GE desteğinin amacı ulusal firmaları desteklemek olduğu için bu yabancı firmalara dolaylı veya dolaysız yapılan destekler de ulusal yenilik sistemine katkıda bulunmuş sayılamaz. Bu üç “kaçak” düşüldükten sonra kalan AR-GE, ulusal firmaların AR-GE faaliyetine yönelik olacaktır. AR-GE desteği mevcut AR-GE faaliyetleri üzerinde de, sağlanan teknik destekler, ilişkilerin kurulması vb nedenlerle olumlu bir etkide bulunabilecektir. Mevcut AR-GE projeleri (daha açık bir deyimle, destek olmasa da firmanın yürüteceği AR-GE projeleri) destek programı sayesinde daha etkin bir şekilde gerçekleştirilirse, firma teknolojik olarak daha başarılı olacaktır.

Şekil 4.1. AR-GE desteğinin etkileri

AR-GE desteğinin beklenen etkisi, firmaların AR-GE faaliyetlerini arttırması, yeni AR-GE yapılmasını teşvik etmesidir. Destek sonucu AR-GE faaliyetlerindeki artışın dolaysız ve

dolaylı etkileri vardır. Dolaysız etki, daha fazla AR-GE gerçekleştirildiği için daha fazla teknolojik yenilik yapılması ve mevcut yeniliklerden daha fazla yararlanılmasıdır. AR-GE yapan firmadaki dolaylı etkiler firmanın organizasyon yapısında değişim, bilgi ve yetenek birikimi, ağ ilişkilerinin kurulması, yürütülen AR-GE projesinin yeni projelere ve yeniliklere kaynaklık etmesi vb şekillerde gerçekleşebilir. Dolaylı etkiler bazı araştırmacılar tarafından dolaysız etkilerden daha önemli görülmesine karşın, bu etkilerin tespit edilmesi ve ölçülmesi son derece zordur. Dolaylı etkiler sonucu ekonomik performanstaki gelişme ancak uzun dönemli bir analiz sonucu değerlendirilebilir.

AR-GE desteği alan firmanın AR-GE faaliyetlerinin nicelik ve nitelik olarak bir artış göstermesi, diğer firmalar ve tüketiciler üzerinde de dolaylı bir etkide bulunur. Destek alan firmanın teknolojik yenilik gerçekleştirilmesi, tüketicilerin ve diğer firmaların bu yeniliğin getirdiği dışsallıklardan yararlanmasını sağlar. Ayrıca diğer firmalar, destek alan firmanın AR-GE faaliyetlerini arttırması sonucu kendi AR-GE faaliyetlerini arttırabilir veya azaltabilirler. Diğer firmaların tepkisi kendi AR-GE faaliyetlerini arttırmak ise, AR-GE destek programının etkisi daha yaygın olacaktır. Aksine, diğer firmalar (piyasa paylarının düşmesi veya taklidi yeniliğe tercih etmeleri gibi nedenlerle) AR-GE harcamalarında bir kısıtlamaya giderlerse destek programının toplam etkisi azalacaktır. Bu nedenle destek almayan firmaların (kontrol grubu) değerlendirme çalışması kapsamına alınması gerekmektedir.

Bu değerlendirme çalışmasında Türkiye’de TÜBİTAK-TİDEB ve TTGV tarafından yönetilen AR-GE destek programlarının ve MAM ile UME tarafından sunulan teknoloji hizmetlerinin etkileri dört aşamada ölçülmüştür. İlk olarak, sektörel düzeyden başlanmıştır, çünkü dışsallıkların firma düzeyinde tespit edilmesi zordur. Bu nedenle öncelikle her sektör için teknolojik gelişme hızı tespit edilmiş, daha sonra sektörel düzeyde teknolojik gelişme hızını belirleyen etkenler (sektörel AR-GE yoğunluğu, vb) incelenmiştir (Bölüm 6). Bu analiz, yukarıda özetlenen “AR-GE destek programı → AR-GE faaliyetlerinde artış → teknolojik yenilik → ekonomik performans” şeklinde özetleyebileceğimiz nedensellik zincirinin bir bütün olarak sektörel düzeyde değerlendirilmesidir. İkinci olarak, AR-GE destek programlarının firmalar üzerindeki dolaylı etkileri “katılımcı anketleri” ile, dolaysız etkileri (AR-GE harcamaları üzerindeki etkisi) ekonometrik yöntemler ile tespit edilmiştir (Bölüm 8). Bu analiz, nedensellik zincirindeki ilk ilişkinin test edilmesine yöneliktir. Daha sonra, AR-GE faaliyetleri

ile teknolojik yenilik (ürün ve süreç yenilikleri) arasındaki ilişki incelenmiştir (Bölüm 9). Son olarak da teknolojik yenilik ve ekonomik performans (büyüme, üretkenlik, ücretler ve uluslararası rekabet gücü) arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir (Bölüm 10).

4.3. Değerlendirme çalışmaları: Sorunlar ve yaklaşımlar

AR-GE destek ve teknoloji programlarının değerlendirilmesine ilişkin çalışmaların sayısında son yıllarda büyük bir artış gözlenmektedir. Kamu kaynaklarındaki daralma eğilimi ve uluslararası rekabetin yoğunlaşması sonucu teknoloji programlarının etkinliğinin artırılması yönündeki baskılar, değerlendirme çalışmalarının önemini artırmıştır. Günümüzde artık değerlendirme çalışmaları, teknoloji destek programlarıyla bütünleşik olarak sürdürülmektedir. AB'nin EUREKA programında olduğu gibi değerlendirme çalışmaları, programların her an yeni ihtiyaçlara yanıt verebilmesi ve değişen koşullara uyum sağlayabilmesi için "sistemli ve sürekli" bir şekilde yapılmaktadır (EUREKA ve BRITE EURAM programlarının değerlendirme yöntemi hakkında kapsamlı bilgi için bkz. Ek 1). Bu çalışmalarda değerlendirme sürecini etkileyebilecek sorunlar ile bu sorunların nasıl aşılabileceğine yönelik öneriler geliştirilmiştir.

AR-GE faaliyetlerine kamu desteğinin değerlendirilmesine ilişkin yapılan çok sayıda çalışma ve bu çalışmaların genel sorunları David, Hall ve Toole (2000) tarafından özetlenmiştir. (Değerlendirme çalışmalarına ilişkin önemli bir derleme için OECD 1997b'ye bakılabilir.) Yukarıda özetlendiği gibi kamu AR-GE desteğinin üç önemli etkisi vardır: 1) AR-GE maliyeti düştüğü için desteklenen AR-GE projesinin bütçesinde bir artış gerçekleşmesi. Bu projede yapılan yatırım giderleri karşılanmış olacağı için diğer AR-GE projelerinin maliyeti düşecektir (destek alan firma üzerinde dolaysız etki). 2) Öğrenme ve eğitim etkileri (destek alan firma üzerindeki dolaylı etkiler). Bu sayede gelecekteki AR-GE projelerinin etkinliği de artar. 3) Diğer firmalar üzerindeki etki (diğer firmaların AR-GE davranışlarının değişmesi, teknolojik yayılma, taklid, vb.) Bu etkiler değerlendirilirken beş konuya dikkat edilmesi gerekmektedir.

1° AR-GE desteği, AR-GE maliyetini düşürdüğü için firmaların daha az kârlı veya daha riskli projelere de yönelmesi beklenebilir (Lach, 2000). Fakat destek programı daha az kârlı ve riskli projelerin finansmanında kullanıldığında, bu desteklerin teknolojik ve ticari başarıları

düşük görülecektir. Aslında *destek programından beklenen, firmaların (firma düzeyinde) riskli ve özel getirisi düşük projelere yönelmesini teşvik etmektedir, çünkü firma için kârlı olan projeler destek olmasa bile firma tarafından yürütülecektir.* Bu nedenle desteklenen projelerin teknolojik veya ticari başarısı, programın değerlendirilmesinde tek ölçüt olarak kullanılmamalıdır. Özellikle, Teubal'ın belirttiği anlamda teknoloji ve yenilik politikalarının ilk aşamalarında, öğrenme etkileri çok daha önemlidir. Öğrenme etkilerinin saptanması ise nitel analiz yöntemlerine gereksinim duymaktadır.

2° Firmaların AR-GE desteği ile getirisi daha düşük veya daha riskli projelere yönelme eğiliminde olmasına karşın, destek programını yürüten bürokratlar kamu kaynaklarını “israf” etmemek ve başarısız bulunmamak için desteklenecek projelerin seçiminde teknolojik olarak başarı olasılığı daha yüksek projelere yönelme eğiliminde olabilirler (Lach, 2000). Bu durum, destek için başvuran firma tarafından çok olumsuz değildir, çünkü firma aldığı destek ile maliyetini düşürmektedir. Fakat, programın etkisi açısından bu eğilim olumsuzdur, çünkü, yukarıda belirtildiği gibi, firma tarafından her durumda yürütülecek projeler desteklenmektedir. Programın etkisini arttırmak için başarı olasılığı yüksek olan projelerden çok, destek alınmadığı takdirde iptal edilebilecek veya daha küçük ölçekte yürütülecek projelere öncelik verilmelidir. Fakat, bu tip projeleri seçmek çok zor olduğu için Türkiye’de olduğu gibi tüm AR-GE faaliyetlerine genel destek verilmesi daha anlamlı olmaktadır. AR-GE faaliyetlerinin gelişmesiyle birlikte AR-GE faaliyetinde bulunan firmaların ancak bu tip projeleri için destek isteyeceği “güdü uyumlu” (incentive compatible) araçların daha çok kullanılmasında yarar olacaktır (Fölster, 1992).

3° Destek programlarının değerlendirilmesi, “destek olmasaydı ne olurdu?” sorusuna aranan bir yanıttır. Bu yanıt, genellikle, destek alan firma grubu ile destek almayan firma gruplarının (kontrol grubu) karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Fakat destek programının destek almayan firmalar üzerinde de bir dolaylı etkisi varsa, kontrol grubu ile karşılaştırma daha zor olmaktadır. Benzer şekilde, destek almak için başvuran firmalar, diğer firmalardan çeşitli yönleri ile farklılarsa (örneğin, üretken olan firmalar destek için başvuruyorsa), destek alan ve almayan gruplar arasındaki basit bir karşılaştırma yanıltıcı olabilir (“self-selection bias”). Bu sorunların aşılabilmesi için değerlendirmede kullanılacak verinin belirli bir dönemi kapsamı

(panel veri yöntemleri) ve analizde firma davranışını etkileyebilecek diğer kontrol değişkenlerinin kullanılması gerekmektedir.

4° AR-GE destek ve teknoloji programlarının dolaysız etkilerinin önemli olduğu vurgulanmaktadır, fakat bu etkilerin ekonomik performansa yansması ancak uzun dönemde gözlenebilmektedir. Örneğin vergi indiriminin etkilerini inceleyen Bloom, Griffith ve Van Reenen (1999), bu politikanın etkisinin kısa dönemde az, fakat uzun dönemde çok önemli olduğunu gözlemiştir. Benzer şekilde, Norveç’de teknoloji programlarının etkisini inceleyen Hervik (1997), yeni yatırım, öğrenme ve firma ağlarının gelişimi sonucu programların mali etkilerinin uzun dönemde ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu nedenle destek programlarının değerlendirilmesi yapılırken, uzun dönemli etkilerin incelenebileceği yöntemler seçilmelidir. Luukkonen de (1998), AB’deki değerlendirme çalışmaları sonucu, AR-GE destek programlarının en önemli etkilerinin, 1) yeni bilgi ve becerilerin geliştirilmesi ve kolektif öğrenme sürecini geliştirilmesi, ve 2) firmalar arası yenilik ağlarının kurulması ve geliştirilmesi yönünde olduğunu görüldüğünü vurgulamaktadır. Bu nedenle yeni değerlendirme çalışmalarında bu etkilerin daha kapsamlı bir şekilde incelenmesi ve “ekonomik-olmayan” etkilerin, veya en azından parasal göstergeler ile tanımlanamayan kazançların değerlendirilebilmesine yönelik yeni yöntemlerin geliştirilmesi önerilmektedir (Georghiou ve Roessner, 2000).

5° Destek programlarının etkileri, program-dışı etkenlere, programın uygulanış biçimine, program araçlarına ve destek alan firmaların niteliklerine göre değişebilmektedir. Örneğin Guellec ve van Pottelsberghe’in (1999) analizine göre destek programları istikrarlı bir şekilde uygulandığında daha etkili olmaktadır. Ayrıca, AR-GE bağışları gibi finansal destekler AR-GE yatırımlarını hem kısa, hem de uzun dönemde artırırken AR-GE vergi erteleme kısa dönemde etkili olmaktadır. Lach’ın bulgularına göre (2000) İsrail’de AR-GE bağışlarının etkisi büyük firmalarda daha fazladır, fakat Luukkonen (1998), AB AR-GE desteklerinin, faaliyetlerini sürdürebilecek kaynaklara sahip olan büyük firmalara fazla bir etkisinin olmayabileceğini öne sürmektedir. Sonuç olarak, destek programlarının çeşitlerine ve uygulama biçimine göre farklı etkilerinin olabileceği, değerlendirme çalışmalarında göz önüne alınması gereken konulardır.

Değerlendirme çalışmalarında kullanılan yöntem kadar, bu çalışmaların hangi amaçla kullanıldığı da önem taşımaktadır. AB çerçeve programlarının değerlendirilmesine yönelik eleştirel bir çalışmada (Luukkonen, 1998), değerlendirme sürecinin uygulanan politikaları meşrulaştırma sürecinin bir parçası olabildiğine dikkat çekilmektedir. Doğal olarak, değerlendirme çalışmaları, bir “teftiş” veya “meşrulaştırma” yöntemi olarak düşünülmemeli, kamu kaynaklarının daha etkin kullanılması ve teknoloji ve yenilik politikalarının geliştirilmesi için önemli bir bilgi kaynağı olarak benimsenmelidir. Değerlendirme çalışmalarının meşrulaştırma aracı olarak kullanılma riski, “değerlendirme çalışmalarının değerlendirilmesi”ni gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, Avrupa Parlamentosu tarafından AB AR-GE programlarının değerlendirilmesine ilişkin olarak yapılan bir çalışmada (STOA, 1998), değerlendirme çalışmalarına ilişkin üç eğilimler saptanmıştır: 1) bu çalışmalara daha fazla bütçe ayrılması, 2) *ex post* değerlendirmelerin yerine *gerçek-zamanda* (real-time) değerlendirme yapılması, ve 3) “objektif tarafsızlık”tan öğrenme sürecinin ön plana çıkması ve değerlendirme çalışmalarında politika ve programların geliştirilmesine yönelik yeni önerilerin geliştirilmesi. Bu çalışmaların daha etkin bir şekilde kullanılması, politika geliştiriciler, program uygulayanlar, programlara katılanlar (firmalar, kamu araştırma merkezleri, vb) ve değerlendirme çalışması yapanların karşılıklı öğrenmesi ve etkileşimi sonucu gerçekleşecektir. Bu nedenle, değerlendirme çalışması sonucu yazılan raporların, çalışmanın sonucu olarak değil, politika ve programlara yönelik öğrenme sürecinin girdilerinden *biri* olarak görülmesi gerekmektedir.